

Nr 169

Utlåtande i anledning av väckta motioner om deltidarbete i statlig och statsunderstödd tjänst.

(5:e avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bengtson m. fl.* (I: 445) och den andra inom andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.* (II: 528), har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning rörande ökade möjligheter till deltidarbete i statlig och statsunderstödd tjänst m. m. i enlighet med vad i motionerna anförts.

Beträffande motiveringen för ifrågavarande yrkande får utskottet hänvisa till motionen II: 528.

Över förevarande motioner har, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, utlåtanden avgivits av *statskontoret*, *statens lönenämnd*, *statens pensionsanstalt* och *arbetsmarknadsstyrelsen*, varjämte *Yrkeskvinnors samarbetsförbund* begagnat sig av erhållet tillfälle att yttra sig över motionerna.

Statskontoret erinrar om att frågan om utredning rörande ökade möjligheter till deltidarbete i statlig och statsunderstödd tjänst varit föremål för riksdagens prövning åren 1957 och 1960 utan att någon särskild utredning i ämnet därvid ansetts påkallad. Ej heller beträffande det nu framförda motionsyrkandet föreligger anledning att frånga riksdagens hittills intagna ståndpunkt.

I anledning av Kungl. Maj:ts i motionerna angivna cirkulär den 3 juni 1960 har arbetsnämnden i Stockholm inhämtat vissa uppgifter från statsmyndigheterna angående dels behovet av deltidstjänstgörande kontorspersonal, dels den försöksverksamhet som av myndigheterna upptagits i anslutning till nämnda cirkulär. Enligt vad under hand upplysts avser nämnden att följa upp berörda undersökning därest utvecklingen på arbetsmarknaden skulle ge anledning därtill.

Beträffande den obligatoriska skolan kan möjlighet till partiell tjänstledighet respektive deltidсанställning fr. o. m. läsåret 1962/63 beredas jämväl klasslärare i grundskolan och folkskolan.

Vad angår pensionsförmånerna omfattar det nyinförda pensionssystemet för statsanställda i princip alla anställda med minst halvtidstjänstgöring, oavsett deras anställningsform.

Statens lönenämnd erinrar om gällande bestämmelser angående deltidсанställning och partiell tjänstledighet samt om av Kungl. Maj:t utfärdade anvisningar och föreskrifter angående användning av deltidсарbete i statens tjänst. Enligt lönenämndens mening ger nu gällande regler och anvisningar en fullt tillfredsställande ledning för myndigheterna vid bedömandet av hit-hörande frågor. Någon utredning rörande ökade möjligheter till deltidсарbete i statlig och statsunderstödd tjänst anser nämnden sålunda icke er-forderlig.

Statens pensionsanstalt har beträffande pensionsförhållandena inom den statliga personalpensioneringen för deltidсанställda anført, att staten sedan lång tid tillbaka främjat den praktiska användningen av deltidсарbete inom det område som omfattas av den statliga personalpensioneringen, genom att deltidсанställda kan erhålla pensionsrätt under samma förutsättningar som de heltidсанställda och därvid få pensionsförmåner av proportionsvis samma storlek som dessa. Inom hela det område som regleras genom statlig personalpensionering gäller fr. o. m. den 1 juli 1959, att för pensionsrätt ej kräves att anställningen avser mera omfattande tjänstgöring än på halvtid. I den mån för pensionsrätt kräves viss kvalifikationstid är det erforderliga antalet kvalifikationsmånader lika vid deltid- och heltidсарbete, och vid bedömningen av frågan huruvida en viss månad får räknas som kvalifika-tionsmånad likställas också deltidсарbete med heltidсарbete. Samma bestäm-melser gäller i fråga om avgångsskyldighet och förutsättningar för att pen-sionsförmån skall börja utgå. Vad beträffar pensionsavvägningen tillämpas »fullt» pensionsunderlag också för deltidсарbetande, varigenom det blir möj-ligt att övergå från heltid till deltid och vice versa utan att några besvärande diskontinuiteter uppkommer. Den anpassning av pensionsförmånernas stor-lek efter omfattningen av fullgjort arbete, vilken naturligen måste finnas inom en personalpensionering, sker enligt ett för heltid- och deltidсарbe-tande enhetligt system, nämligen genom tjänsteårsberäkningsreglerna. En-ligt dessa tillgodoräknas normalt de 30 kalenderår, då tjänstgöringen haft störst omfattning, varvid deltid tillgodoräknas proportionellt i förhållande till tjänstgöringens omfattning. Blir härvid pensionen avkortad, gäller, oberoende av om detta beror på att deltidсарbete förekommit eller ej, att den del av socialförsäkringsförmånens belopp, som ej motsvarar personalpensionens tjänstetidsfaktor, icke samordnas med sistnämnda pen-sion utan »frilägges» från samordning.

På grund av det anförda kan pensionsanstalten — som helt delar motio-närernas uppfattning om angelägenheten av att användningen av deltid-sarbete i all möjlig utsträckning främjas och som för egen del har goda erfarenheter av sådant arbete — icke finna annat än att det inom statens område är sörjt för möjligheten att anlita personal med deltidсарbete och detta icke minst ur pensionssynpunkt. I betraktande härav — och utgående från att motionärerna med deltidсарbete avse periodiskt fullgjord tjänst-

göring, minst motsvarande halvtid, och icke anställningar av bisysslekaraktär — finner pensionsanstalten icke för sin del, att någon sådan utredning från statens sida som åsyftas i motionerna är påkallad.

Arbetsmarknadsstyrelsen har anfört att undersökningar av den vid arbetsförmedlingen anmälda tillgången och efterfrågan på deltidsarbete för kvinnor utfördes av styrelsen under åren 1958 och 1960. Undersökningarna avsåg förhållandena inom olika yrkesområden utan att likväl särskilja arbetstillfällena hos statliga och övriga arbetsgivare. En granskning av undersökningarnas resultat har gjorts i nr A 2/1962 av den av arbetsmarknadsstyrelsen utgivna publikationen *Arbetsmarknadsinformation*.

Trots undersökningsresultatets begränsade räckvidd har vid granskningen sammanfattningsvis kunnat konstateras, att 1960 års undersökning visade en markant ökning av både antalet lediga deltidsplatser och antalet deltidsarbetsökande kvinnor jämfört med 1958. Det framhålles emellertid, att effekten på nettotillskottet av arbetskraft av ökade möjligheter till deltidsarbete är svår att bedöma. Bl. a. torde vidgade möjligheter till deltidsarbete, även om de leder till en ökning av antalet förvärvsarbetande, samtidigt kunna medföra en ökad övergång från heltidsarbete till arbete på deltid.

Arbetsmarknadsstyrelsen har vidare den 27 februari 1962 till riksdagens allmänna beredningsutskott avgivit yttrande över motionerna nr I: 194 och II: 242 om underlättande av kvinnors återinträde på arbetsmarknaden. I yttrandet understryker arbetsmarknadsstyrelsen betydelsen av att kvinnornas återinträde på arbetsmarknaden underlättas bl. a. genom ökade möjligheter till yrkesutbildning, omskolning och fortbildning. Styrelsen omnämner, att den av Kungl. Maj:t i september 1960 tillsatta utredningen angående översyn av arbetsmarknadspolitiken kommer att behandla även hit hörande frågor. Vidare framhåller styrelsen, att ett aktivitetsprogram för den kvinnliga arbetskraften antagits av styrelsen. Programmet, som bifogats till ovannämnda yttrande, innehåller generella förslag till åtgärder för att underlätta den kvinnliga arbetskraftens inträde på arbetsmarknaden även såsom deltidsarbetande. I yttrandet anföres vidare, att utbildningen inom vårdrkna varit föremål för särskilda åtgärder inom en kommitté, som tillsatts av chefen för inrikesdepartementet. Slutligen omnämnes, att det inom arbetsmarknadsverket förberedes en utredning om vilka arbetsuppgifter inom traditionellt manliga yrkesområden, som skulle vara lämpliga för kvinnor.

I motionerna nr I: 445 och II: 528 åberopas de riktlinjer angående användning av deltidsarbete, som angivits i Kungl. Maj:ts cirkulär den 3 juni 1960 (SFS 275/1960). Motionärerna anför, att staten som arbetsgivare nu bör ha erhållit viss erfarenhet av deltidsanställningar. Arbetsmarknadsstyrelsen har genom arbetsförmedlingen i viss omfattning delgivit dylika erfarenheter. Arbetsnämnden i Stockholm anhöll i skrivelse den 7 november

1960 till vissa statsmyndigheter, att dessa måtte lämna uppgift om beräknat behov av kontorspersonal (företrädesvis biträdespersonal). Arbetsnämnden hänvisade till Kungl. Maj:ts ovannämnda cirkulär samt lämnade upplysningar om sin utbildningsverksamhet. Nämnden framhöll vidare, att statsmyndigheterna genom Kungl. Maj:ts cirkulär den 26 maj 1954 (SFS nr 344/1954) är ålagda att med vissa undantag rekrytera personal genom den offentliga arbetsförmedlingen. Arbetsnämnden anförde även att nämnden, »som hittills endast i ringa omfattning kommit i kontakt med frågor rörande anställande av personal för deltidarbete i statens tjänst, är angelägen få del av de erfarenheter som statliga myndigheter kan ha förvärvat... för att i samband med förmedlingsverksamheten kunna föra dessa vidare till andra delar av statsförvaltningen».

Av de sammanlagt 147 statliga arbetsgivare, som svarat på arbetsnämndens skrivelse, meddelade 65 att de haft goda erfarenheter av deltidanställning, 11 att de haft dåliga erfarenheter och 13 att de haft ringa eller inga erfarenheter; övriga 58 hade ej tagit ställning till denna fråga.

Ett par statliga arbetsgivare redovisade erfarenheter av deltidarbete inom flera områden än enbart inom kontorskarriären. Två av dessa arbetsgivare har sedermera kompletterat sina tidigare uppgifter. Flygtekniska försöksanstalten har sålunda meddelat att anstalten år 1961 använt sig av fyra deltidstjänstgörande karriterskor i lgr 7 och 9, en ingenjör med avlöning motsvarande lkl 24 samt en teknolog i lkl 17. Tidigare hade anstalten även använt sig av deltidstjänstgörande matematiker med arvode motsvarande lkl 25. Arbetsmarknadsstyrelsen har i februari 1962 kompletterat sitt enkät-svar med uppgift om att vid nämnda tidpunkt upprätthölls inom styrelsen 2/3-tjänst av en förste byråsekreterare, en byråsekreterare, en kontorskrivare, en kontorist, sex kanslibiträden och sex kontorsbiträden, 1/2-tjänst av en kontorist, ett kanslibitråde och tre kontorsbiträden. Hos länsarbetsnämnderna fullgjordes 2/3-tjänst av en amanuens och en förste assistent, fem assistenter och en extra tjänsteman, 1/2-tjänst av sex assistenter.

Några myndigheter behandlade frågan om deltidanställning mera utförligt. Finansdepartementet påpekar »att genom halvtidstjänstgöring i för- ening med vissa andra åtgärder av organisatorisk art har vissa mycket dugliga kontorsbiträden kunnat bibehållas i tjänst; erfarenheterna goda. Däremot kan förutses svårigheter att anordna deltidarbete för biträden i befordringstjänster... En allmän erfarenhet är att problem kan upp- komma genom att deltidarbetande företrädesvis önska tjänstgöra på för- middagarna (m. h. t. barnens skolgång m. m.)»

I generalpoststyrelsens svar framhölls: »Postverket försöker sedan många år bl. a. med beaktande av 1944 års deltidstjänstutrednings uttalanden att i möjligaste mån bereda deltidstjänstgöring åt de vid verket på heltid an- ställda, som har behov av sådan tjänstgöring av familjesociala, hälso- eller andra skäl. Vidare förekommer deltidanställning, främst vid postbanken

och inom Stockholms postdistrikt. För närvarande tjänstgör på deltid inom distriktet omkring 140 funktionärer, vid postbanken omkring 400 — varav ca 100 inom en försöksverksamhet med deltidsanställning — och inom styrelsens övriga byråer omkring 50—75 eller sammanlagt ca 600 personer.» Den deltidstjänstgöring, som postverket redovisar, »synes i stort ha slagit väl ut, sett såväl från de anställdas sida som från postverkets synpunkt». Det har emellertid visat sig svårt att samordna de deltidstjänstgörandes önskemål i fråga om tjänstgöringstider, så att de tillgängliga arbetsplatserna kunde utnyttjas effektivt. Vidare har man den erfarenheten att »deltidstjänstgörande i många fall ej kan eller vill tjänstgöra under sommarmånaderna».

Statistiska centralbyrån ansåg sig ha goda erfarenheter av deltidсанställning, »i synnerhet då exempelvis halvtid för en tjänsteman förlägges helt till 3 arbetsdagar i veckan och motsvaras av en annan halvtidstjänst de övriga tre veckodagarna. Ur verkets synpunkt lika värdefull är altermning av halvtidspersonal med förmiddags- och eftermiddagspass, men detta alternativ är oftast mycket svårare att åvägabrunga genom de sökandes inställning, som i sådant fall oftast går ut på önskan om förmiddagstjänst. Genom knappheten i lokalhänseende passar otvivelaktigt halvtid bäst under förutsättningar som ovan antytts. Emellertid förekommer inom centralbyrån även ett stort antal deltidstjänster i andra former. Sålunda har t. ex. nyrekryteringen av stanserskor efter de genom arbetsnämnden anordnade stanskurserna den sista tiden till övervägande del inneburit anställning med 2/3-tjänstgöring. Statistiska centralbyrån är sålunda beredd att på allt sätt medverka i arbetsnämndens strävan att placera dugande krafter i deltidstjänst.»

De erfarenheter av deltidсарbete i statens tjänst, som redovisas i det enligt ovan sammanbragta materialet, ger i första hand en antydning om betydelsen för de deltidсарbetssökande av arbetstidens förläggning. Möjligheterna att tillgodose ett arbetskraftsbehov genom deltidсанställning torde därför till stor del vara beroende av i vilken utsträckning de statliga arbetsgivarna kan genomföra en för båda parter acceptabel tidsplanering av ifrågakommande arbetsuppgifter. Tillgängliga lokalresurser och eventuellt även tekniska hjälpmedel för arbetets bedrivande spelar i detta sammanhang en betydande roll.

Arbetsförmedlingens erfarenheter från förmedling av deltidсанställningar inom arbetsmarknadens olika områden tyder på, att deltidсарbetssökande kvinnor i viss utsträckning är villkorligt arbetssökande även i andra avseenden än beträffande arbetstiden. Generösare bestämmelser vid inplacering i löneklass efter viss tids bortovaro från förvärvsarbete kan förmodas ha stimulerande effekt för att öka de deltidсарbetssökandes benägenhet att acceptera förefintliga arbetserbjudanden.

Yrkeskvinnors samarbetsförbund erinrar om att det av långtidsutredningen framlagda betänkandet framhåller nödvändigheten av att tillgäng-

liga arbetskraftsresurser tillvaratages och räknar därvid med att deltidarbete i ökad utsträckning bör komma till användning.

Förbundet anser för sin del att betydande arbetskraftsresurser ännu är outnyttjade. Giftna kvinnor, studerande och partiellt arbetsföra skulle genom ökad tillgång på deltidstjänster med säkerhet kunna göra betydande insatser. En utredning från 1958 visar emellertid att endast 30 % av de kvinnor som då önskade deltid kunde placeras.

Vissa svårigheter vid utnyttjande av deltidarbetskraft synes emellanåt uppstå, då en heltidstjänst skall delas av två deltidsanställda, som arbetar halva dagen var. Framför allt torde det ofta vara svårt att finna tillräckligt många arbetssökande, som vill ha eftermiddagstjänst. Förbundet har därför i ett tidigare yttrande i denna fråga framhållit önskvärdheten av att man såväl inom det enskilda näringslivet som inom statliga och kommunala verk söker reda på arbetsuppgifter som med fördel kan utföras på avkortad arbetstid och för dessa inrätta deltidstjänster.

Förbundet delar motionärernas uppfattning att staten som arbetsgivare nu bör ha erhållit viss erfarenhet av deltidsanställningar. Som motionärerna framhåller har år 1960 de statliga myndigheterna meddelat vissa riktlinjer i fråga om användning av deltidarbete. Utvecklingen har dess värre visat att deltidstjänster fortfarande inrättas i mycket begränsad omfattning. Någon ny utredning, såsom motionärerna önskar, synes förbundet emellertid icke motiverad, då de frågor som motionärerna berör bör kunna lösas förhandlingsvägen.

Förbundet anser, att alla åtgärder, som vidtagits inom den statliga sektorn för att visa den deltidarbetande arbetskraftens användbarhet, kommer att få avgörande inflytande på det enskilda näringslivets ställningstagande.

Utskottet. I förevarande motioner föreslås att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning rörande ökade möjligheter till deltidarbete i statlig och statsunderstödd tjänst. Den väckta frågan har utförligt belysts i de över motionerna avgivna remissyttrandena, vilkas innehåll återgivits i det föregående. Av dessa yttranden framgår, att gällande bestämmelser ävensom i anslutning till desamma utfärdade anvisningar och föreskrifter erbjuder vidsträckta möjligheter för beredande av deltidarbete i statlig och statsunderstödd tjänst samt att dessa möjligheter även i betydande utsträckning tillvaratas. Det framgår vidare att frågan om deltidarbete är föremål för fortlöpande uppmärksamhet från vederbörande myndigheters sida. Ytterligare material till belysning av frågan om omfattningen av i verken förekommande deltidarbete har lämnats av chefen för civildepartementet i ett interpellationssvar den 24 maj 1962 (AK prot. nr 23).

Utskottet vill för sin del helt allmänt framhålla, att den av motionärerna berörda, betydelsefulla frågan om deltidarbete i allmän tjänst får

förutsättas komma att ägnas fortsatt uppmärksamhet i erforderlig omfattning, med beaktande av såväl den enskilde arbetstagarens intressen som myndigheternas berättigade krav på de anställdas arbetsinsatser till främjande av arbetets behöriga gång. Mot bakgrunden av det i ärendet förebrogta materialet har utskottet emellertid kommit till den uppfattningen, att anledning knappast föreligger att igångsätta någon särskild utredning i ämnet på sätt i motionerna påyrkas. I detta sammanhang kan utskottet inte underlåta att påpeka, att det i motionerna uttalade önskemålet om att den deltidsanställda arbetskraften bör »få skälig del av de löne-, pensions- och anställningsförmåner i övrigt som gäller den heltidsanställda arbetskraften», redan får anses tillgodosett.

I ärendet har arbetsmarknadsstyrelsen omnämnt sitt remissyttrande till riksdagens allmänna beredningsutskott i anledning av motionsyrkande om underlättande av kvinnors återinträde på arbetsmarknaden. Statsutskottet vill i anslutning härtill erinra om att innevarande års riksdag beslutat på förslag av allmänna beredningsutskottet i dess utlåtande nr 20 hos Kungl. Maj:t anhålla, att de däri behandlade motionerna jämte nämnda utskottsutlåtande överlämnas till den år 1960 tillkallade arbetsmarknadsutredningen.

Då statsutskottet i enlighet med det anförda icke anser sig böra tillstyrka det nu föreliggande motionsyrkandet får utskottet hemställa,

att motionerna I: 445 och II: 528 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 13 november 1962

På statsutskottets vägnar:

ERNST V. STAXÄNG

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herrar Näsström, Boman, Einar Persson, fröken Andersson, herrar Birger Andersson, Axel Johannes Andersson, Ragnar Bergh, Rikard Svensson, fru Wallentheim, herrar Söderberg, Mårtensson, Nils Theodor Larsson, Manne Olsson, Eric Peterson och Nils-Eric Gustafsson; samt

från andra kammaren: herrar Staxäng, Petterson i Degerfors, Karlsson i Olofström, Svensson i Stenkyrka, Blidfors, Almgren, fröken Elmén, herrar Nilsson i Göingegården, Andreasson, Svensson i Ljungskile, Johansson i Norrköping, Carbell, Blomkvist, Antonsson och Nelander.

Reservationer

- 1) av fröken *Elmén*
- 2) av herr *Antonsson*.